

TURINYS

PADĖKA	9
PALIKUONĖS. ĮŽANGA	11
„Ne viduramžių, o naujųjų amžių aukos“	14
Sunaikinti stiprias moteris	18
Neigiamà ir neįsisąmoninama istorija	22
Ozo šalies burtininkas ir rašytoja-burtininkė Starhawk	26
Sutemų viešnia	33
Kaip ši istorija paveikė mūsų pasaulį	38
Suvalgyti Idros salos jūreivio širdį	42
1. GYVENTI SAU.	
MOTERŲ NEPRIKLAUSOMYBĖS RYKŠTĖ	47
Šelpiamos, sukčiaujančios ir laisvos	49
Nuotykių ieškotoja – uždraustas modelis	54
Į kovą su besipriešinančiomis!	63
Raganų laužų šešėlis	67
Kas yra velnias?	70
Amžinai „ištirpusios“ moterys	75
Refleksas tarnauti	81
„Motinystės institutas“ – akmuo po kaklu	87
2. STERILUMO TROŠKIMAS.	
GALIMYBĖ NETURĖTI VAIKŲ	91
Kitokių galimybių siekis	96
Subtilus vaiko (ne)troškimo menas	101
Nemąstymo zona	105

Paskutinis „gamtos“ bastionas	108
Proskynoje	115
Nepriimtini žodžiai	121
Paskutinė paslaptis	127

3. KALNŲ SVAIGULYS.

SUGRIAUTI „SENĖS“ STEREOTIPĄ 137

Visuomet senos	141
„Širdžiai neįsakysi“	145
Amžiams sustingęs įvaizdis?	153
Kai moterys pradeda atsikirsti	158
Pakraščių sargės	163
Mėgstama abjekcijos figūra	168
Demonizuotas geismas	173
„Sukurti kitokias taisykles“	178

4. APVERSTI PASAULĮ AUKŠTYN KOJOMIS.

KARAS GAMTAI, KARAS MOTERIMS 185

„Nepriekaištinga kompetencija – kokioje srityje?“	191
Gamtos mirtis	197
Droifas, Popokovas ir kiti	205
Visos jos fantazuotojos	209
Pasąmoningo solidarumo gimimas	214
Žvelgti į pacientą kaip į asmenį	218
Kada neracionalumas atsiduria kitoje barikadų pusėje	221
Kitokio pasaulio apmatai	224
„Isteriškų moterėlių“ maištas	227
Turi būti du išsivadavimo keliai vienu metu	232
„Jūsų pasaulis man netinka“	235

PALIKUONĖS IŽANGA

Žinoma, pirmiausia prisiminkime garsiąją „Walt Disney Productions“ animacinio filmo „Snieguolė ir septyni nykštukai“ raganą – pilkšvus blankios spalvos plaukus po juodu gobtuvu, kumpą nosį su didžiuliu spuogu vidury, vienintelį idiotišką vypsni, apnuoginanti apatinį danti, tankius juodus antakius virš beprotybe tviskančių akių, išryškinančius pikta lemiančią veido išraišką. Tačiau man vaikystėje didžiausią įspūdį paliko ne ji. Didžiausią įspūdį paliko Marios Gripe pasakos „Le Château des enfants volés“ („Glasblāsarns barn“; Stiklo pūtėjo vaikai) ragana*.

Pasakos veiksmas vyksta išgalvotoje Šiaurės šalyje. Ragana gyvena namelyje ant kalvos, šalia auga senut senutėlė obelis, o horizonte boluojanti obels stiebą galima išvysti iš toli. Vieta rami ir graži, tačiau gretimo kaimo gyventojai vengia ten nuklysti, nes anksčiau toje vietoje būta kartuvių. Naktį pro langą sklinda blausi švieselė, o senolė audžia, kalbėdamasi su savo vienaakiu varnu Solonu, netekusiu akies, kai pasilenkė prie Išminties šulinio. Įspūdį man darė magiškos raganos galios, tačiau dar labiau audrino ją gaubianti aura – begalinės ramybės, paslapčių, aiškiaregystės aura.

* Švedų rašytojos Marios GRIPE (Maria GRIPE, 1923–2007) 1964 m. išleista knyga jaunimui *Glasblāsarns barn*. Autorė cituoja pasakos vertimą į prancūzų kalbą, mini raganos pravardę prancūzų kalba. Knyga nėra versta į lietuvių kalbą, tad citatos laisvai verčiamos, o raganos pravardė praleidžiama. Į lietuvių kalbą neverstų veikalų ir kūrinių pavadinimai šioje knygoje pateikiami skliausteliuose ir yra informacinio pobūdžio (*vert. past.*).

Mane žavėjo raganos išvaizda, tokia, kokią ją aprašė rašytoja: ragana visuomet išeidavusi apsigobusi didžiuliu tamsiai mėlynu gobtuvu, o plati apykaklė plazdėjo vėjyje – plast plast – aplink kaklą. Dėvėdavo ji keistą skrybėlę: lankstūs kraštai nusėti gėlėmis, krentančiomis nuo aukšto drugeliais puošto violetinio skrybėlės viršaus. Sutikę ją, žmonės stulbdavo nuo mėlynų akių spindesio, nuo žvilgsnio, kuris nuolat mainėsi ir, be jokios abejonės, turėjo galių paveikti žmones. Galbūt vaikystėje susikurtas šios raganos vaizdas vėliau, kai pradėjau domėtis mada, paskatino įvertinti įspūdingą Yohji Yamamoto kūrybą: plačius drabužius, milžiniškas skrybėles, tokias iš audinio sukurtas priebėgas – tikrą priešybę dominuojančiam estetiniam modeliui, kai merginos turi apnuoginti kuo daugiau kūno¹. Gyva atminty lyg talismanas, lyg miglotas gėrio vaizdas, toji ragana išliko mintyse kaip suvokimas, kokia gali būti *daug galios turinti* moteris.

Man taip pat patiko jos gyvenimas nuošaly nuo kitų ir ryšiai su bendruomene: ragana buvo ir nutolusi nuo žmonių, ir su jais susijusi. Maria Gripe rašo: kalva, ant kurios stovėjo raganos namelis, regis, tarsi sergėja kaimą, prigludusį prie jos šlaito. Ragana audžia nuostabius kilimus, o ausdama mąsto. Ji mąstė apie kaimo gyventojus ir jų gyvenimus. Mąstė taip ilgai ir taip intensyviai, kad vieną gražų rytą suvokė, jog žino, kas jiems nutiks. Palinkusi prie audžiamo kilimo, matė jų ateitį vaizduose, kuriuos nesąmoningai kūrė jos pirštai. Jos pasirodymas kaime, nors retai ir trumpam, ją pamačiusiems tapdavo vilties ženklu: antrasis jos pravardės vardas buvo sudarytas iš „švelnus“ ir „oras“, nes ji niekuomet į kaimą neateidavo žiemą, ir todėl jos pasirodymas reiškė netrukus ateisiantį pavasarį, net jei tą dieną termometro stulpelis ir būdavo nukritęs trisdešimčia laipsnių žemiau nulio.

1 Žr. Mona CHOLLET. *Beauté fatale. Les nouveaux visages d'une aliénation féminine* [2012]. Paris: La Découverte, „La Découverte Poche/Essais“, 2015.

Net ir piktos raganos, ar „Hanso ir Grètès“ ragana, ar Muftaro gatvės ragana*, ar rusų pasakų babajaga, užsisklendusi namelyje ant vištos kojelės, – visos jos visuomet man kėlė veikiau jaudulį, o ne pasibjaurėjimą. Jos audrino vaizduotę, nuo minčių apie jas kūnu bėgiodavo šiurpuliukai, jos buvo tarsi nuotykių pažadas, jos atverdavo duris į kitą pasaulį. Pradinėje mokykloje per pertrauką su draugais tykodavome moters, gyvenusios už kiemo krūmų, patys vieni, o mokytojams, nežinia kodėl, tai visiškai nerūpėjo. Mes bijojome, ir mums buvo labai smalsu. Staiga pajusdavome, kad viskas yra įmanoma, kad galbūt nekaltas grožis ir malonus elgesys nėra vienintelis moterims lemtas likimas. Be šių lakių svajū vaikystė būtų buvusi nyki. O Marios Gripe ragana paveikė mane visiems laikams: ragana apskritai man tapo teigiama veikėja. Ji tardavo paskutinį žodį, nugalėdavo blogiečius. Ji leisdavo pajusti keršto – priešininkui, neįvertinusiame jūsų – saldumą. Tarsi kokia pagrindinė „Fantômette“ veikėja**, stiprios dvasios, o ne triko apsitempusi vikri gimnastė, – ir tai man tiko, nes aš nepakenčiau sporto. Bemažtant apie raganas į galvą man šovė mintis, kad būti moterimi galėjo reikšti turėti papildomų galių, nors anksčiau kažkaip miglotai suvokiau, kad man norima įteigti priešingą mintį. Tad dabar, kad ir kur susiduriu su žodžiu „ragana“, jis prikausto mano dėmesį, tarytum raganos jėga galėtų būti ir mano jėga. Iš žodžio „ragana“ tarsi trykšta energija. Jis reiškia praktines žinias, gyvybinę jėgą, sukauptą patirtį, kurias oficialusis mokslas niekina ir atmeta. Man taip patinka mintis, jog raganavimas – tai menas, kurį be perstojo tobulini visą gyvenimą, kuriam pasišventi ir kuris

* Ragana iš pasakų knygos „Les Contes de la rue Broca“. Autorius Pierre'as Gripari, dailininkas Claude'as Lapointe'as, pirmą kartą išleista 1967 m. leidyklos „Table Ronde“ (vert. past.).

** Georges CHAULET. *Fantômette*. Paris: Hachette, 1961–2011. 52 romanų jaunimui serija. Pagrindinė veikėja Fantômette'ė – sportiška mergina. Pagal romanus vėliau buvo kuriami filmai, komiksai (vert. past.).

saugo nuo visko ar beveik visko. Ragana įkūnija moterį, išsilavinusią iš bet kokių dominavimo formų, iš bet kokių apribojimų. Ji – siektinas idealas, ji atveria kelius.

„Ne viduramžių, o naujųjų amžių aukos“

Man prireikė neįtikėtinai daug laiko suvokti, kaip klaidingai mane supančiose kultūrinės raiškos formose buvo vaizduojama nevaržomos fantazijos, supergalių turinti herojė – ragana. Suprasti, kad žodis „ragana“, kol dar nekaitino mūsų vaizduotės, kol nebuvo tapęs garbingu „titulu“, reiškė baisiausią gėdos formą, melagingą kaltinimą, dešimčiai tūkstančių moterų – kankinimus ir mirtį. Raganų medžioklė, vykusiai Europoje daugiausia XVI ir XVII šimtmečiais, kolektyvinėje sąmonėje užima keistą vietą. Raganų teismai buvo paremti neįtikėtinais kaltinimais: naktiniais skrydžiais į raganų susibūrimus (dar vadinamus šabais), sutartimis ir sanguliuojimais su velniu, todėl teismų procesai, grindžiami nerealiu pasauliu, iš esmės prarado tikrąją pradinę teismo paskirtį. Kai šiandien žvelgiame į pirmąją ant šluotos pavaizduotą raganą Martino Le Franc'o poemos „Le Champion des dames“ (1441–1442) rankraščio paraštėje, iliuminacijoje, toji ragana mums atrodo lengva lyg plunksnelė, kiek juokinga, lyg iš Timo Burtono filmo, lyg iš JAV seriale „Kerėtoja“ (Bewitched) serijų pradžios titrų, lyg iš Helovino dekoracijų. O juk tuomet, 1440 m., šis vaizdinys reiškė prasidėjančius kančių amžius. Apie šabo išgalvojimą istorikas Guy Bechtelis sako: „Ši graži ideologinė poema [Martino Le Franc'o] nužudė daug žmonių.“² O seksualiniai kankinimai tarsi susiliejo su sadistiškais vaizdiniais ir miglotu jų keliamu jauduliu.

2016 m. Briugės šv. Jono muziejuje buvo atidaryta paroda „Bruegelio raganos“. Flamandų dailininkas Pieteris Bruegelis pir-

2 Guy BECHTEL. *La Sorcière et l'Occident. La destruction de la sorcellerie en Europe, des origines aux grands bûchers*. Paris: Plon, 1997.

masis ėmėsi raganų temos. Parodoje, stende, buvo įrašyti dešimčių miesto moterų, sudegintų kaip raganos miesto aikštėje, vardai. Muziejaus direktorius sakė: „Daugelis Briugės gyventojų ir šiandien turi šiuos vardus, tik, kol neapsilankė parodoje, nežinojo, kad jie galbūt turi prosenelių, apkaltintų raganavimu, vardus.“³ Direktorius kalbėjo su šypsena lūpose, tarsi tas faktas, jog šeimos genealogijos medyje gali būti nekaltai dėl absurdiškų kaltinimų nužudyta moteris, būtų linksma istorija, kurią smagu papasakoti draugams. Tad kyla klausimas: apie kokį dar masinį nusikaltimą, tegu ir įvykdytą prieš kelis šimtmečius, įmanoma kalbėti su šypsena lūpose?

Raganų medžioklės, per kurias kartais būdavo sunaikinamos ištisos šeimos, kurios sėjo siaubą, per kurias be gailesčio būdavo baudžiama už tam tikras elgesio formas ir tam tikras tais laikais netoleruotinas praktikas, – tos medžioklės prisidėjo prie šiandieninio mūsų pasaulio formavimosi. Jei jų nebūtų buvę, veikiausiai mes gyventume visiškai kitokioje visuomenėje. Šios medžioklės iškalbingai byloja apie tų laikų pasirinkimus, apie kelius, kurių vienus buvo nuspręsta vertinti kaip gerus, kitus – kaip smerktinus. O mes vis dėlto atsisakome pažvelgti tiesai į akis. Net kai pripažįstame, kad toks istorijos tarpsnis tikrai realus, randame būdų jam nutolti. Todėl dažnai raganų medžioklės klaidingai siejamos su viduramžiais, o jie apibūdinami kaip atsilikę, tamsūs laikai, su kuriais neturime nieko bendra. Tačiau didžiosios raganų medžioklės vyko Renesanso laikais – jos prasidėjo maždaug 1400 m. ir didžiulį mastą įgavo nuo 1560 m. Mirties nuosprendžių dar būta XVIII a. pabaigoje, pavyzdžiui, Šveicarijoje, Glaruse, 1782 m. nukirsdinta Anna Göldi. Raganos, rašo Guy Bechtelis, „<...> buvo ne viduramžių, o naujųjų amžių aukos“⁴.

3 „Dans le sillage des sorcières de Bruegel“. *Arte Journal*, „Arte“, 2016 m. balandžio 8 d.
4 Guy BECHTEL. *La Sorcière et l'Occident*, op. cit.

Lygiai taip pat raganų persekiojimai dažnai priskiriami religiniam iškrypusių inkvizitorių įkūnytam fanatizmui. Tačiau inkvizicijai visų pirma rūpėjo eretikai ir jie raganų beveik nepersiekiojo. Daugumą nuosprendžių paskelbė pasaulietiniai teismai. Pasauliečiai teisėjai raganų atžvilgiu pasirodė esą „žiauresni ir didesni fanatikai už Romą“⁵. Ši skirtis, žinoma, yra reliatyvi pasaulyje, kuriame tikėjimui alternatyvų nebuvo. Net ir nedaugelis pasisakiusių prieš persekiojimus, kaip, pavyzdžiui, gydytojas Jeanas Wieras, 1563 m. prabilęs apie pralietas nekaltų žmonių kraujo upes, nekėlė klausimo, ar velnias iš tiesų egzistuoja. Na, o protestantai, kurie mums atrodo labai jau racionalūs, raganas medžiojo su neką mažesniu įkarščiu nei katalikai. Reformacijos skatintas Biblijos skaitymas tikrai nežadino gailestingumo. Kalvino laikais Ženevoje nužudytos trisdešimt penkios „raganos“ remiantis dviem Išėjimo knygos eilutėmis: „Nepaliksi gyvos kerėtojos“ (Iš 22,17). Tuo laikmečiu tvyrojusi nepakantumo atmosfera, kraugeriški religiniai karai (trys tūkstančiai protestantų buvo nužudyti Paryžiuje Baltaramiejaus naktį) tik dar labiau kurstė žiaurų katalikų ir protestantų elgesį su „raganomis“.

Tiesą sakant, nežvelgti tiesai į akis turime puikių priešasčių būtent dėl to, kad raganų medžioklė byloja apie mūsų pačių pasaulį. Nepabūgti apie tai kalbėti reiškia akis į akį susidurti su į neviltį varančiu žmonijos veidu. Visų pirma raganų medžioklė reiškia mūsų visuomenės užsispyrimą nuolat ieškoti atpirkimo ožių savosioms nelaimėms pateisinti ir taip įsisukti į jokiais protu paaiškinamais argumentais negrindžiamo neracionalumo ratą, kol neapykantos pritvinkę žodžiai, manija tapęs priešiškumas ima pateisinti fizinį smurtą, suvokiamą kaip teisėta tam tikrų visuomenės grupių gynyba. Raganų medžioklės parodo žmonijos

5 *Idem.*

gebėjimą, Françoise'os d'Eaubonne žodžiais, „pradėti žudynes remiantis bepročio vertu protavimu“⁶. Beje, raganavimu kaltinamų moterų demonizavimas turėjo daug ką bendra su antisemitizmu. Buvo kalbama apie raganų „šabą“ ar „sinagogą“, menamos raganos įtarinėjamos, kaip ir žydai, sąmokslu siekiant sunaikinti krikščionybę, vaizduojamos, kaip ir žydai, kumpomis nosimis. 1618 m. netoli Kolmaro miesto vykstant egzekucijai teismo raštininkas nuobodžiauja ir protokolo paraštėje nupiešia kaltinamąją su tradicine žydų kepuraitė, „su ilgais kabančiais papuošalais, Dovydo žvaigždėmis aplink galvą“⁷.

Dažniausiai atpirkimo ožį suranda tikrai ne prastuomenė, jį nurodo išsilavinę visuomenės sluoksniai. Raganos mito gimimas beveik sutampa su spaustuvės išradimu 1454 m., ir spaustuvės raganų medžioklėse suvaidino esminį vaidmenį. Bechtelis kalba apie „žiniasklaidos veiklą“, kai „buvo pasinaudota visomis toje epochoje prieinamomis informacijos sklaidos priemonėmis“ – „<...> knygomis tiems, kurie skaitė, pamokslais kitiems, visiems – daugybe raganų atvaizdų“. 1487 m išspausdintą elzasiečio Henri Institoris (kitaip Heinricho Krämerio) ir iš Bazelio kilusio Jakobo Sprengerio veikalą „Malleus maleficarum“ (Raganų kūjis) galima palyginti su Adolfo Hilterio „Mein Kampf“. Veikalas buvo pakartotinai išleistas keliolika kartų, Europoje per didžiąsias raganų medžiokles išplatinta trisdešimt tūkstančių egzempliorių: „Tais laužų laikais per visus teismo posėdžius teisėjai naudosis šia knyga. Jie užduos *Malleus* (kūjis) klausimus ir girdės *Malleus* atsakymus.“⁸ Tikrai yra dėl ko rimtai suabejoti mūsų idealizuota spaustuvės veiklos

6 Françoise d'EAUBONNE. *Le Sexocide des sorcières*. Paris: L'Esprit frappeur, 1999.

7 Guy BECHTEL. *La Sorcière et l'Occident*, op. cit. Kartais galima įžvelgti akivaizdžių sąsajų tarp antisemitizmo ir mizoginijos: Vokietijoje sklandė gandai, kad vyrai žydai, nes buvo apipjaustyti, kas mėnesį kraujuodavo (Anne L. BARSTOW. *Witchcrase. A New History of the European Witch Hunts*. New York: HarperCollins, 1994).

8 Guy BECHTEL. *La Sorcière et l'Occident*, op. cit.

pradžiai. „Malleus maleficarum“, skleidžiantis besiartinančio pavojaus, nuo kurio reikia gintis išskirtinėmis priemonėmis, žinią, visus tarsi užhipnotizuoja. Veikalo sėkmė lemia kitų demonologijos sričių atsiradimą ir įvairūs veikalai leidžiami vienas po kito. Beje, įniršio kupini šių veikalų autoriai (pavyzdžiui, prancūzų filosofas Jeanas Bodinas (1530–1596) buvo garsūs eruditai, todėl Bechtelis pabrėžia: „Koks kontrastas su naivumo ir žiaurumo kupiniais jų demonologijos veikalais.“

Sunaikinti stiprias moteris

Kraujas stingsta gyslose skaitant tuos veikalus, ypač jei esi moteris. Žinoma, dėl raganavimo buvo nužudyta ir daug vyrų, tačiau persekiojimų šerdimi tapo mizoginija. Raganių nedaug, tvirtinama „Malleus maleficarum“. Autoriai teigia, kad jei pasaulyje nebūtų moterų klastos, tai „ir nekeldamas raganų klausimo pasaulis būtų išlaisvintas iš daugybės pragaištingų dalykų“. Silpnos kūnu ir dvasia, su nepasotinamu ištvirkavimo troškimu, moterys savaime tampa lengvu grobiu velniui. Maždaug 80 % kaltinamųjų ir 85 % pasmerktųjų sudarė moterys⁹. Jos taip pat buvo bejėgės prieš teismų sistemą: Prancūzijoje 20 % kaltinamųjų buvo vyrai, tačiau 50 % iš jų pateikė apeliacijas Aukščiausiam karališkajam teismui. Europos moterų liudijimų teismai nepripažino, tad pilnateisį statusą įstatymo atžvilgiu jos įgavo tik tam, kad būtų masiškai kaltinamos raganavimu¹⁰. 1587–1593 m. dvidešimt dviejuose kaimuose Tryro apylinkėse, Vokietijoje (raganų medžioklės pradžios vietoje ir epicentre kartu su Šveicarija), vykdyta kampanija buvo tokia nuožmi, kad dviejuose iš tų kaimų teliko po vieną gyvą moterį. Iš viso buvo sudegintos 368 moterys. Sunaikintos ištisos moteriškos gimiminės linijos: 1670 m. Kambrezi sudegintai 78-erių Magde-

9 Anne L. BARSTOW. *Witchcraze*, op. cit.

10 *Idem*.

lainė'ai Denas pateikti kaltinimai buvo migloti, tačiau jau buvo nužudytos jos teta, motina ir duktė, ir buvo manoma, kad ragana-vimas paveldimas¹¹.

Ilgą laiką aukštesniųjų sluoksnių moterys išvengė kaltini-mų, o kai galiausiai buvo pradėta kaltinti ir jas, teismų procesai liovėsi greitai. Anksčiau būta kilmingų vyrų politinių priešų, ku-rie kartais įduodavo kaip raganas šių dukteris ar žmonas, nes taip buvo paprasčiau, nei užsipulti tiesiogiai pačius vyrus, tačiau dauguma aukų buvo iš prastuomenės. Tos moterys atsidurdavo išskirtinai vyrams – tardytojams, kunigams ir pastoriams, kankin-tojams, sargams, teisėjams, budeliams – priklausiusių institucijų rankose. Galima įsivaizduoti moterų siaubą ir neviltį, juolab kad dažniausiai tuos išbandymus jos turėjo išverti visiškai vienos. Šeimų vyrai retai imdavosi jas ginti, netgi patys prisidėdavo prie kaltintojų. Kai kurie jų taip elgėsi iš baimės, nes dauguma ragana-vimu apkaltintų vyrų buvo kaltinami kaip „raganų“ artimieji. Kiti naudojosi bendra įtarinėjimo atmosfera, kad „<...> atsikratytų ne-reikalingų sutuoktinių ar meilužių ar kad užkirstų kelią kerštui tų, kurias buvo suvedžioję ar išprievartavę“, – pasakoja Silvia Feder-ici. Toliau ji rašo: „Šie siaubo ir propagandos metai pasėjo vyrų sąmonėje gilaus psichologinio priešiško moterims sėklą.“¹²

Būta kaltinamųjų, kurios drauge buvo ir burtininkės, ir žiniuo-nės-gydytojos. Mūsų šiandieniniam protui tokia samplaika atrodo keista, tačiau tais laikais ji atrodė savaimė suprantama. Tos moterys burdavo ateitį, duodavo eliksyrų, užpilų, tačiau jos taip pat gydė ligonius, sužeistuosius, padėdavo moterims gimdyti. Jos vieninte-lės suteikdavo pagalbą paprastiems žmonėms, todėl visuomet buvo

11 Guy BECHTEL. *La Sorcière et l'Occident*, op. cit.

12 Silvia FEDERICI. *Caliban et la sorcière. Femmes, corps et accumulation primitive* [2004], kolektyvinis vertimas iš anglų (amerikiečių) kalbos. Gèneve/Marseille: Se-nonevero, Entremonde/Senonevero, 2014.

laikomos gerbiamomis bendruomenių narėmis. Žinoma, iki tų laikų, kai jų veikla pradėta laikyti velnio veikla. Žvelgiant plačiau, kad ir kaip būtų, bet kokia veiklesnė, stipresnė moteris galėjo tapti raganų medžiotojų taikiniu. Atsakyti kaimynui, kai tas klausia, garsiai kalbėti, būti tvirto charakterio, truputį per daug laisvai elgtis, trikdyti dėl vieno ar kito dalyko – viso to pakako, kad atsidurtum pavojuje. Bet koks visų epochų moterims būdingas elgesys ar to elgesio priešybė galėjo atsigrežti prieš moterį: įtartina pernelyg dažnai neateiti į mišias, kaip ir įtartina eiti nuolatos; įtartina nuolat susitikinėti su draugėmis, kaip ir įtartina gyventi perdėm atsiskyrus¹³... Geriausiai tai apibendrina išmėginimas vandeniui. Moterį įmesdavo į vandenį: jei paskęsta, ji – nekalta, jei nepaskęsta, ji – ragana, taigi privalanti būti nuteista mirties bausme. Dažnas reiškinys buvo ir „atsisakymas duoti išmaldą“: turtuoliai, paniekinę ištiestą moters elgetos ranką ir vėliau susirgę ar patyrę negandų, skubiai apkaltindavo tą moterį juos užkeikus ir tokiu būdu perkeldavo jai miglotą vidinį savo kaltės jausmą. Būta ir atpirkimo ožio pačia gryniausia forma atvejų: „Laivus užklumpa audros ar kitos negandos jūroje? Už tai Belgijoje suimama Digna Robert, kankinama ant rato, deginama (1565). Malūnas užstringa prie Bordo? Teigiama, kad Jeanne'a Noals, vadinama Gache, jį „surakino“ (1619).“¹⁴ Ir nesvarbu, kad tos moterys buvo visiškai nekaltos: jų bendrapiliečiai buvo įsitikinę, kad jos turėjo neribotų galių kenkti. Shakespeare'o „Audroje“ (1611) apie vergo Kalibano motiną sakoma, kad ji galinga ragana, o 1864 m. vertime François Guizot paaiškina: „Visuose senuosiuose kaltinimuose raganavimu Anglijoje žodžiui *witch* („ragana“) nuolatos taikomas epitetas *strong* („stipri, galinga“), tarsi stengiantis jį sustiprinti. Teismai buvo priversti nuspręsti, nors ir prieštaravo liaudies nuomonei, kad žodis *strong* kaltinimų neapsunkina.“

13 Guy BECHTEL. *La Sorcière et l'Occident*, op. cit.

14 *Idem.*

Būti moterimi reiškė būti įtariamąja. Suimtas kaltinamąsias išrengdavo, nuskusdavo plaukus ir atiduodavo „tikrintojams“, kurie kruopščiai ieškodavo velnio žymių ant kūno ir kūne, balydami adatomis. Menkiausia dėmelė, randas ar bet kokia mažytė anomalija galėjo tapti įrodymu, tad suprantama, jog masiškai buvo kaltinamos pagyvenusios moterys. Ta žymė turėjusi būti nejautri skausmui, o daugelis kalinių būdavo taip sukrestos dėl išniekintos dorybės ar tiesiog dėl išniekinimo, kad beveik prarasdavo sąmonę ir nereaguodavo į dūrius. Škotijoje tokie „tikrintojai adatomis“ netgi vaikščiodavo po kaimus ir miestus siūlydamiesi demaskuoti raganas, besislapstančias tarp gyventojų. 1649 m. Anglijoje Niukaslas prie Taino pasamdė vieną tokį, pažadėdamas po dvidešimt šilingų už vieną kaltinamąją. Į rotušę buvo atvedinta ir išrengta trisdešimt moterų. Dauguma – kaip netikėta! – buvo paskelbtos kaltomis¹⁵.